

Lausunto työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Asia: HE 73/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta <https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+73/2023>.

Väestöliitto kiittää mahdollisuudesta tulla kirjallisesti kuulluksi ja toteaa lausuntonaan kunnioittavasti seuraavaa.

Esityksen sisältö

Hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset koskisivat palkansaajan työssäoloehto, työttömyysetuuden sovittelua ja työttömyysetuusoikeuden alkamisen ajankohtaa sekä työttömyysetuuksiin maksettavia lapsikorotuksia.

Työttömyysspäivärahan myöntämisen edellytyksenä olevaa palkansaajan työssäoloehto muutettaisiin siten, että työssäoloehto määräytyisi jatkossa palkkatyöstä saatujen vakuutuksenalaisten tulojen perusteella. Vakuutuksenalaisia tuloja koskevalla edellytyksellä korvattaisiin nykyiset kalenteriviikkokohtaista työaikaa koskevat edellytykset työssäoloehdon kerryttämisessä.

Palkansaajan työssäoloehto pidennettäisiin nykyisestä noin kuudesta kuukaudesta 12 kuukauteen. Ansiopäivärahan määräytymistä koskeviin säännöksiin tehtäisiin palkansaajan työssäoloehdon muuttamisen takia tarvittavat muutokset.

Työttömyysetuuden sovittelusta poistettaisiin niin kutsuttu suojaosa eli se osa tuloa, jota ei huomioida sovitellun työttömyysetuuden määrän laskennassa. Etuusoikeuden alkamisen osalta omavastuu-aikaa esitetään pidennettäväksi viiden päivän työttömyyttä vastaavasta ajasta seitsemään työttömyysspäivään. Työttömyysetuuden lapsikorotukset esitetään poistettavaksi, mistä seuraa muutoksia myös työttömyysturvalain mukaisen liikkuvuusavustuksen määrään sekä eräisiin työttömyysetuuksien rahoitusta koskeviin säännöksiin.

Lisäksi yli kaksi viikkoa kestävänsä kokoaikatyön päättyessä maksettava lomakorvaus estäisi työttömyysetuuden maksamisen ajalta, jolle lomakorvaus jaksotetaan.

Tämän esityksen toimenpiteet ovat osa kannustinloukkujen purkamisen kokonaisuutta, ja niillä tavoitellaan nettomääräisesti noin 250 miljoonan euron menosopeutusta sekä noin 20 000 henkilön työllisyyskasvua. Työllisyyden kasvun arvioidaan vahvistavan julkista taloutta noin 550 miljoonalla eurolla.

Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024

Väestöliitto tarkastelee hallituksen esitystä perheellistymisen, lasten oikeuksien, perheiden taloudellisen tilanteen ja perheiden hyvinvoinnin näkökulmasta. Koska hallituksen valmistelemat eri säästötoimet ja muut esitykset jakaantuvat useisiin eri hallituksen esityksiin, lausunnossa ei rajauduta yksinomaan työttömyysturvan muutosten merkityksen perheiden ja lasten toimeentuloturvassa, vaan pyritään tuomaan esiin myös kokovia näkökulmia.

Työllistyminen hyvä tavoite

Esityksessä ehdotetaan työttömyysturvan lapsikorotuksen poistamista. Pääasiallisena perusteena esitetään julkisen talouden sopeutustarpeet ja kannustaminen työn vastaanottamiseen.

Väestöliitto pitää ihmisten työhön kannustamista ja sitä kautta kestäväen toimeentulon saamista oikeana suuntana. Myös lasten vanhempien tai muiden huoltajien toimeentulo perustuu ensi sijassa työstä saatuun ansioon ja sosiaaliturva on tätä täydentävää turvaverkkoa. Osalla ihmisistä, myös perheellisillä, on esimerkiksi työkyvyttömyyden vuoksi pitkäaikainen perusturvan tarve.

Lapsiköyhyyttä ehkäistävä ja lievennettävä

Jokainen lapsi on arvokas ja hänelle kuuluvat kaikki lapsen oikeudet yhdenvertaisesti ja syrjimättä. Tästä näkökulmasta sosiaaliturvaetuksien tulee ehkäistä lapsiköyhyyttä ja tukea osaltaan jokaista lasta saavuttamaan täyden potentiaalinsa. Köyhyys vaurioittaa lapsen kehitystä monin tavoin, köyhyyden jäljet vaikuttavat pitkälle yksilön elämään ja ne voivat heijastua myös lähiyhteisöihin ja yhteiskuntaan mm. pahoinvointina ja kasvaneina palvelutarpeina. Esitys heikentäisi lapsiperheiden taloudellista turvaa ja/tai lisäisi riippuvuutta toimeentulotuesta. Väestöliitto painottaa, että perheitä ei tulisi ohjata enenevässä määrin toimeentulotukiasiakkaisiksi, vaan perusturvaan kuuluvaa työttömyysturvaa tulisi kehittää toimeentulotukeen nähden ensisijaisena etuutena.

Väestömurros vaatii lapsi- ja perhemyönteistä politiikkaa

Suomalainen yhteiskunta ikääntyy. Syntyvyys jatkaa laskuaan. Yhteiskuntamme uhkaa menettää elinvoimaisuuttaan ja uudistumispotentiaaliaan. Väestömurroksen vaikutukset ovat jo osin näkyvissä. Työkäisten osuus on alentunut. Elinikä on pidentynyt ja ikääntyneen väestön osuus noussut mm. pitkäjänteisen hyvinvointipolitiikan seurauksena, mikä on tavoiteltua ja myönteistä. Yhteiskunnan ikäsidonnaiset menot kuitenkin tämän seurauksena nousevat. Nuorimpien ikäluokkien radikaali pieneneminen vaikuttaa ensin koulutuksessa ja sitten asteittain työmarkkinoilla 2020 luvun lopulta alkaen. Maahanmuutto – sen toteutumisen laajuuden mukaan – voi lieventää muutosten jyrkkyyttä.

Syntyvyyden laskun pysähtyminen ja käänne nousuun olisi toivottava, mutta syntyvyyteen vaikuttamiseen ei ole mitään yhtä ratkaisua. Väestöliitto painottaa yhteiskunnan johdonmukaista lapsi- ja perhemyönteisyyttä. Sosiaaliturvapolitiikassa on tärkeää, että lapsiperheiden taloudellista toimeentuloa turvataan työntekomahdollisuuksien ohella myös kohtuullista sosiaaliturvaa ylläpitämällä ja pidättäytytään lapsikielteisistä signaaleista, kuten lapsiperheiden etuuksien leikkauksista. Nyt ei ole oikea aika leikata lapsiperheiltä eikä poistaa työttömyysturvan lapsikorotusta. Lasta toivoville ja suunnitteleville tulee sen sijaan myös työttömyysturvan kautta rakentaa luottamusta siihen, että vaikeuksien tullen vanhempaa ja lasta ei jätetä yksin vaille apua ja tukea, heikon sosiaaliturvan ja toimimattomien palvelujen varaan.

Väestöliitto kiittää hallituksen erikseen valmistelemissä esityksissä lapsilisän korotuksista ja opintotuen huoltajakorotuksen nostamisesta. Nämä kohdentuvat köyhyysriskissä oleville ryhmille, kuten pikkulapsiperheille, yhden vanhemman perheille, monilapsisille perheille ja opiskelijaperheille. Ne eivät kuitenkaan osin erilaisen kohdennuksen ja mittaluokan vuoksi kompensoi muihin etuuksiin suunniteltuja leikkauksia, kuten ja asumistuen leikkauksia ja nyt käsittelyssä olevaa työttömyysturvan leikkausta.

Ikäluokkien voimakkaan pienemisen myötä etuuksien rahoitustarve alenee ilman leikkauksiakin, joten tässä tilanteessa olisi perusteltua päinvastoin etsiä ratkaisuja perheiden ja lasten sosiaaliturvan kehittämiseksi vapautuvien voimavarojen puitteissa.

Kohti laajempaa perhe-etuuksien ja lasten sosiaaliturvan uudistamista

Sosiaaliturvamme on suurelta osin yksilöperusteista eli etuus määräytyy yksilön oikeuden perusteella määriteltyjen kriteerien mukaan. Lapset ovat erityinen ryhmä toimeentuloturvan saajina. Lapsella yksilönä on oikeus toimeentulon turvaan, mutta turva toteutuu yleensä vanhemmalle tai muulle huoltajalle ohjattavana etuutena. Elatusvastuu lapsesta kuuluu vanhemmille ja yhteiskunnan etuudet täydentävät sitä.

Lapsesta maksettavat tuet ovat nykyisin moninaiset ja niiden tuottama turvan taso vaihtelee erilaisissa perheissä ja elämäntilanteissa ja kokonaisuus on vaikeaselkoinen. Lapsiperheille maksettaviin etuuksiin kuuluvat äitiysavustus, adoptiotuki, lapsilisä, raskaus- ja vanhempainvapaan ajalta maksettavat vanhempainpäivärahat, lasten hoidon tuet, elatustuki, alle 16-vuotiaan vammaistuki sekä erityishoitoraha. Lapsiperheiden toimeentulolle merkittäviä etuuksia ovat myös muun muassa yleinen asumistuki, toimeentulotuki, työttömyysetuudet lapsikorotuksineen, sairauspäivärahat ja omaishoidon tuki.

Lapsilisää maksetaan jokaisesta lapsesta vähimmäismäärä vanhemman tuloista riippumatta. Asumistuki ja toimeentulotuki ovat kotitalouskohtaisia tuloista ja varoista riippuvia etuuksia, joissa lapsen tarve huomioidaan osana kokonaisuutta. Työttömyysturvassa lapsen elatuksen tarpeeseen vastataan aikuisen tukeen liitettävällä lapsikorotuksella. Sairausvakuutuksessa lapsikorotusta ei ole.

Sosiaaliturvakomitean työn yhteydessä valmisteltiin työryhmäraportti Lasten ja perheiden sosiaaliturvan nykytila, haasteet ja tulevaisuus (Sosiaaliturvakomitean julkaisuja 2023:2). Komitea sisällytti yksimieliseen mietintöönsä (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:26) ehdotukset lasten ja perheiden sosiaaliturvasta. Nämä luovat hyvän tietoperustan jatkovalmistelulle.

Väestöliitto esittää, että yksittäisten leikkausesitysten sijaan lapsiperheiden sosiaaliturvaa tulisi uudistaa työhön kannustavaksi laajemmasta näkökulmasta. Mikäli lapsikorotuksista halutaan perusturvaetuuksissa kuten työttömyysturvassa luopua, tulisi samanaikaisesti muuta sosiaaliturvaa uudistaa niin, että tietyllä tulotasolla olevat vanhemmat saisivat lapsikorotusta vastaavan etuuden riippumatta siitä, ovatko he pienituloisia työssä käyviä tai perusturvan (tulevan yleistuen) tarpeessa. Tällainen huoltovastuun huomioiva mekanismi voitaisiin liittää esimerkiksi kotitalouskohtaisena määriteltävän yleisen asumistuen yhteyteen.

Suojaosa säilytettävä, työn ja perheen yhteensovittamista parannettava

Työllistymistä on tarkasteltava myös siltä kannalta, että jokaisella työikäisellä tulisi olla oikeus ja mahdollisuus työhön. Kokoaikatyö ei aina ole työkyvyn tai muutoin elämäntilanteen vuoksi mahdollista. Suojaosa turvaa ja parantaa osa-aikatyöhön kykenevien toimeentuloa. Tästä näkökulmasta katsottuna Väestöliitto ei pidä työttömyysturvan suojaosan poistoa hyvänä ratkaisuna.

Suojaosan säilyttämistä näyttää puoltavan myös VATTin uusi tutkimus (Salla Kalin, Tomi Kyyrä ja Tuomas Matikka (2023) Combining Part-time Work and Social Benefits: Empirical Evidence from Finland. VATT Working papers 159.) VATTin mukaan satunnaista ja osa-aikaista työtä tekevien työttömien osuus kasvoi huomattavasti, kun työttömyysturvan ja asumistuen suojaosat otettiin käyttöön. Yksittäisillä aloilla, kuten palvelualoilla ja terveydenhuollossa, työttömyyden aikainen

työskentely yleistyi selvästi. Suojaosilla ei kuitenkaan ole ollut merkittävää vaikutusta työllistymiseen kokoaikaisesti. Toisaalta tutkimuksessa ei havaita, että lisääntynyt satunnainen ja osa-aikainen työskentely olisi vähentänyt siirtymiä kokoaikaisiin töihin. (VATT tiedote 1.11.2023).

Koko- ja osa-aikaisen työllistymisen esteenä ovat myös eri väestöryhmiin kohdentuvat ja työnhakijan haastavaan elämäntilanteeseen kohdistuvat syrjivät käytännöt ja rakenteet. Myös perhe, kuten yksinhuoltajuus, monilapsisuus tai erityislapsen vanhemmuus voivat käytännössä nousta esteeksi.

Tältä kannalta työhön kannustamisessa tulisi kiirehtiä positiivisia kannusteita, kuten työn ja perheen paremman yhteensovituksen keinoja, joita hallitusohjelmaan sisältyy. Vanhemman työajat huomioiva varhaiskasvatus, työpaikkojen perheystävällisyys sekä vanhemmuuden tuki esimerkiksi kotiin annettavien palvelujen muodossa tukevat lapsiperheiden vanhempien työllistymistä.

15.11.2023

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja
Väestöliitto ry